

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-2-35>**Наталія САЄНКО,***orcid.org/0000-0001-7953-3747**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов**Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
(Харків, Україна) saienkonv@ukr.net***Євгенія НОВІКОВА,***orcid.org/0000-0001-7751-9917**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов**Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
(Харків, Україна) ye.novikova777@gmail.com*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Метою та завданнями статті є визначення ролі й місця міжкультурної комунікації у структурі професійної діяльності сучасного фахівця, аналіз шляхів становлення й розвитку міжкультурної комунікації як окремої галузі людських стосунків, вивчення особливостей культури міжнаціонального спілкування, виявлення факторів забезпечення успішної міжкультурної комунікації випускником ЗВО. Методологія. Показано, що культури співіснують у сучасному полікультурному світі завдяки діалогу культур, саме його потрібно цілеспрямовано навчати студентів. Простежено становлення міжкультурної комунікації як окремої галузі людських стосунків. Проаналізовано поняття культури в американській комунікації. Розглянуто сучасний стан теорії міжкультурної комунікації, що характеризується появою таких нових галузей, як медіаекологія, еколінгвістика та ін. Культура міжнаціонального спілкування майбутнього фахівця, що формується у процесі полікультурної освіти, передбачає усвідомлення власної цінності й визнання загальнолюдських цінностей, повагу до представників інших національностей, прагнення до встановлення з ними стосунків співпраці. Сформована міжкультурна компетенція фахівця означає вміння брати участь у міжнародному бізнесі, обмінюватися науковим та професійним досвідом, налагоджувати особистісні та професійні контакти. Проаналізовано підходи, які доцільно використовувати у полікультурній освіті. Підкреслено важливість знання основ культури мовлення як сукупності таких якостей, які найліпше впливають на адресата з урахуванням конкретної ситуації, поставлених мети й завдань, а також різних компонентів етнічних традиційних форм. Наукова новизна полягає у виділенні знань та умінь майбутніх фахівців у сфері міжкультурної комунікації, які забезпечать їхню готовність й уміння жити та взаємодіяти в сучасному багатокультурному світі, спрямовувати діалог відповідно до потреб професійної діяльності, дотримання етичних норм і вимог етикету. Висновки. Простежено становлення міжкультурної комунікації як окремої галузі, окреслено сучасний стан теорії міжкультурної комунікації, проаналізовано погляди вчених на тенденції її розвитку, розкрито особливості культури міжнаціонального спілкування, виявлено фактори забезпечення успішної міжкультурної комунікації сучасним фахівцем.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, випускник закладу вищої освіти, професійна діяльність, іноземна мова.

Nataliia SAIENKO,*orcid.org/0000-0001-7953-3747**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;**Head of the Department of Foreign Languages**Kharkiv National Automobile and Highway University**(Kharkiv, Ukraine) saienkonv@ukr.net***Yevgeniya NOVIKOVA,***orcid.org/0000-0001-7751-9917**Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor;**Associate Professor at the Department of Foreign Languages**Kharkiv National Automobile and Highway University**(Kharkiv, Ukraine) ye.novikova777@gmail.com*

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A COMPONENT OF THE FUTURE SPECIALIST'S PROFESSIONAL ACTIVITY

The aim and objectives of the article are to determine the role and place of intercultural communication in the structure of professional activity of a modern specialist, analyse the ways of formation and development of intercultural

communication as a specific branch of human relations, study culture of interethnic communication, identify the factors of successful intercultural communication. Methodology. It is shown that cultures coexist in the modern multicultural world due to the dialogue of cultures, which needs to be purposefully taught to students. The formation of intercultural communication as a specific branch of human relations is traced. The concept of culture in the American communication science is analyzed, in which three main levels of its research are distinguished: monocultural, cross-cultural, and intellectual. The current state of the theory of intercultural communication, which is characterized by the emergence of such new branches as media ecology, ecolinguistics, etc. is considered. The culture of the future specialist's interethnic communication, which is formed in the process of multicultural education, involves awareness of one's own value and recognition of universal values, respect for representatives of other nationalities, the desire to establish relations of cooperation with them. The developed intercultural competence of a specialist means their ability to participate in international business, exchange scientific and professional experience, establish personal and professional contacts. The approaches that can be recommended for multicultural education are analyzed. The importance of knowing the basics of speech culture as a set of qualities that best influence the recipient, taking into account the specific situation, goals and objectives, as well as various components of ethnic traditional forms are emphasized. The scientific novelty of the research lies in highlighting knowledge and skills of future professionals in the field of intercultural communication, which will ensure their willingness and ability to live and interact in today's multicultural world, build a dialogue in accordance with professional needs, ethics, and etiquette. Conclusions. The formation of intercultural communication as a specific branch is traced, the current state of the theory of intercultural communication is outlined, the views of scientists on the tendencies of its development are analyzed, the peculiarities of interethnic communication culture as well as the factors of successful intercultural communication by modern specialists are revealed.

Key words: intercultural communication, higher education institution graduate, professional activity, foreign language.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя погляд на зміст навчання іноземних мов у ЗВО у зв'язку з відкриттям кордонів і глобалізаційними процесами, які стосуються практично всіх аспектів професійного й особистого життя молодих людей, радикально змінився. Успіх міжкультурної комунікації багато в чому визначається культурною пристосованістю осіб, які вступають у міжнародні відносини: їхньою толерантністю, гнучкістю, здатністю цінувати переконання інших і, зрозуміло, володінням іноземними мовами, у першу чергу, мовами міжкультурного спілкування.

Якщо раніше в немовних ЗВО увага зверталася, головним чином, на фаховий переклад, то сьогодні такий підхід уже не витримує критики – майбутній фахівець повинен не лише володіти навичками перекладу літератури за фахом, але й, по-перше, уміти спілкуватися на побутовому рівні, оскільки теперішнє покоління випускників цієї категорії закладів освіти обов'язково буде їздити за кордон, і молодим людям доведеться устанавлювати особисті контакти, спілкуватися на побутовому рівні (в магазині, ресторані, готелі, на вулиці тощо). По-друге, майбутній фахівець повинен володіти комунікативною компетенцією у сфері своєї професійної діяльності й мати навички міжкультурної комунікації, оскільки йому напевно доведеться вирішувати професійні проблеми із зарубіжними партнерами – представниками інших культур. По-третє, бажано, щоб він був людиною з широким кругозором, яка вміє дати оцінку й висловити свою думку щодо багатьох аспектів життєдіяльності: політики, історії, релігії, музики, літератури, образотворчого мистецтва тощо.

Правило «рідна мова плюс дві іноземні мови» стало сьогодні необхідністю для громадян Європи. Це стало також потребою молодих людей в Україні. Формування навичок міжкультурної комунікації є не лише одним із компонентів вищої освіти, але й питанням нагальної необхідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна підготовка сучасного фахівця напряму пов'язана з глобалізаційними процесами, що сьогодні визначають багато аспектів життєдіяльності людства.

У питаннях глобалізації тісно переплітаються, принаймні, шість важливих аспектів: політичний, економічний, освітній, інформаційний, лінгвістичний і культурологічний (Макбурні, 2001). Політичний аспект виявляється в діяльності міжнародних політичних організацій. Економічний аспект розглядається в глобальному потоці торгівлі й інвестицій і транснаціональному розміщенні товарів у різних країнах. Освітній аспект виражений у спробі створити єдиний глобальний освітній простір. Інформаційний аспект знаходить вияв у зростанні обсягу, швидкій переробці й миттєвій передачі інформації завдяки впровадженню новітніх інформаційних технологій. Лінгвістичний аспект виражений у появі мови-супергіганта, якою є зараз англійська, культурологічний – у необхідності залучення молоді до загальнолюдських, національних та міжкультурних цінностей.

Відзначимо, що завдяки глобалізаційним процесам людство перетворюється на єдину соціокультурну цілісність, єдину цивілізацію з її глобальними проблемами.

Ще в 1960 році П. Сорокін опублікував багато в чому новаторську роботу «Взаємна конвергенція Сполучених Штатів і СРСР у напрямі до змішаного соціокультурного типу», у якій стверджував, що майбутнє пов'язане зі зближенням і взаємовпливом двох соціокультурних систем, що мають, незважаючи на свою очевидну протилежність, чимало близького (цінності, економіка, право, релігія тощо). Саме подолання ізольованості у світі, становлення й розвиток масових і глибоких взаємозв'язків у ньому, його цілісності, з одного боку, і подолання суверенності держав, з іншого – роблять, на думку П. Сорокіна, побудову Храму Вічного Миру цілком можливим, на відміну від минулого (Сорокін, 1993).

Проблемами міжкультурної освіти, плюрилінгвізму, ідеями полікультурної іншомовної освіти, які створюють умови для формування міжкультурної компетенції, займаються багато відомих вітчизняних та зарубіжних учених (Ігнатенко, 2000; Калінін, 2003; Байрам, 1994). Усі дослідники погоджуються в тому, що сучасна концепція іншомовної освіти базується на інтегрованому вивченні мови й культури, на діалозі культур, і враховуючи те, що мета такої освіти – вивчення мови через культуру, культури через мову, виховання *homo moralis* (Пассов, 2007), необхідно здійснювати формування міжкультурної компетенції того, хто навчається, у поєднанні з його загальнокультурним розвитком.

Усе більша кількість досліджень вивчає особливості міжкультурної комунікації в умовах використання різноманітних віртуальних каналів зв'язку, таких як відеоконференції (Ожелік & Папріка, 2010) або миттєві повідомлення (Гуо, Тан, Тернер & Хужонг, 2008). Зростає заклик до дослідження інших засобів масової інформації та онлайн-платформ, що забезпечують міжкультурну співпрацю (Хіменес, Боге, Тарас & Капрар, 2017).

Мета та основні завдання дослідження. Мета статті – визначити роль і місце міжкультурної комунікації у структурі професійної діяльності сучасного фахівця. Завдання дослідження – простежити становлення міжкультурної комунікації як окремої галузі, окреслити сучасний стан теорії міжкультурної комунікації, вивчити погляди вчених на тенденції її розвитку, розкрити особливості культури міжнаціонального спілкування, виявити фактори забезпечення успішної міжкультурної комунікації.

Виклад матеріалу. Різносторонні міжнародні контакти показують, що успіх у будь-якому виді міжнародної діяльності багато в чому залежить

від міри підготовки її учасників до міжкультурної комунікації та сформованості культури міжнаціонального спілкування.

У кожній країні рік від року зростає кількість людей, які мають ділові контакти за межами своєї культури. У наш час у світі налічується більше 37 тис. транснаціональних корпорацій з 207 тис. філій, в яких працюють декілька десятків мільйонів людей (Грушевицька, Попков & Садохін, 2002: 8). Коли люди стають учасниками будь-якого виду міжкультурних контактів, їм доводиться взаємодіяти з представниками інших культур, часто істотно відмінних одна від одної. Відмінності в мовах, національній кухні, одягу, нормах суспільної поведінки, ставленні до виконуваної роботи часто значно заважають цим контактам. Головна перешкода в успішному вирішенні цієї проблеми полягає в етноцентризмі представників певної нації, тобто звичці вважати те, що відбувається у своїй культурі, природним і правильним, а те, що відбувається в інших культурах, – неприродним і неправильним. Проголошуючи власні стандарти абсолютними, засуджується будь-яку відхилення від власного способу життя, не допускаючи при цьому думки про те, що інші культури можуть мати власні стандарти.

М. Каган виділяє три типи взаємостосунків між культурами: повноцінний рівноправний *діалог*, побудований на взаємоповазі тих, хто бере участь у контакті культур, у якому має місце обмін смислами і рівнозначна репрезентативність культур з метою їх взаєморозвитку і взаємозбагачення; *утилітарне ставлення* однієї культури до іншої, коли одна з культур нав'язує свою систему цінностей, значень і норм іншій. У цьому разі не відбувається повноцінного взаємообміну, взаєморозвитку і взаємообновлення. Саме так можна представити процес акультурації, внаслідок чого багато культур втрачають свою самобутність, унікальність і добровільно приєднуються до домінуючої культури. Третій тип – *псевдодіалог*, або повне неприйняття однієї культури іншою. Це можливо тільки при свідомій, цілеспрямованій позиції ізоляціонізму. У результаті такого шовінізму в суспільстві виникають й існують відособлені, сконцентровані на собі, егоцентрично налаштовані (культурні) групи, які не бажають контактувати з іншими, нібито «неповноцінними», «низькими», «некультурними» (Каган, 1988: 214).

Безперечно, тільки перший тип взаємостосунків між культурами можна визнати за прогресивний і спрямований на розвиток людської цивілізації. Завдяки цьому «діалогу», культури співіснують у сучасному полікультурному світі, саме йому

треба навчати студентів, тому що ефективна міжкультурна комунікація не може виникнути сама по собі, їй необхідно цілеспрямовано вчитися.

Дослідники (Грушевицька et al., 2002) зазначають, що становлення міжкультурної комунікації (МКК) як окремої галузі людських стосунків та як навчальної дисципліни спочатку було зумовлено суто практичними інтересами американських політиків і бізнесменів. Після Другої світової війни активно розширялася сфера впливу американської політики, економіки і культури. Державні урядовці і бізнесмени, які працювали за кордоном, часто розуміли свою безпорадність і нездатність розібратися в ситуаціях нерозуміння, які виникали при роботі з представниками інших культур. Нерідко це призводило до конфліктів, взаємної неприязні, образ. Навіть досконале знання відповідних мов не могло підготувати їх до вирішення складних проблем роботи за кордоном. Поступово усвідомили необхідність вивчення не лише мов, але й культур інших народів, їхніх звичаїв, традицій, норм поведінки.

Незважаючи на те, що теорія міжкультурної комунікації (МКК) вважається ще не дуже широко дослідженою галуззю науки, як визнає В. Ільїна, вдасне міжкультурні контакти існували ще з якнайдавніших часів. Задовго до того, як міжкультурна комунікація сформувалася в окрему галузь знань, такі вчені, як Аристотель, Г. Лейбніц, Вольтер, І. Гердер, І. Кант, Ф. Гегель, В. Гумбольдт, Л. Шпітцер, К. Фоцлер, Ф. Боас розробляли питання, що згодом стали основоположними для цієї науки (Ільїна, 2007).

Засновником теорії МКК вважається антрополог Е. Холл, який у своїх працях аналізував взаємовідношення комунікації і культури, а також розглядав проблеми, пов'язані зі сприйняттям часу і простору в різних культурах, підкреслюючи важливість міжкультурного аналізу різноманітних феноменів.

Датою народження міжкультурної комунікації як академічної дисципліни вважають 1954 р., коли вийшла в світ книга Е. Холла і Д. Трагера «Culture as Communication» («Культура як комунікація»), у якій автори вперше запропонували для широкого вживання термін «міжкультурна комунікація», який відображає, на їхню думку, особливу галузь людських стосунків. Розвиваючи свої ідеї про взаємозв'язок культури і комунікації, вони дійшли висновку про необхідність викладання культури («якщо культура вивчається, то це означає, що вона може і викладатися»).

У США одержали розвиток два основні напрями в галузі МКК, а саме інтернаціональна

міжкультурна комунікація і внутрішня міжетнічна комунікація. Проте Д. Хупс вважає, що розмежування і відособленість цих напрямів призвели до виникнення свого роду «міжкультурного розподілу», цим певною мірою пояснюється нестиковка між двома напрямками (Хупс, 1980: 13).

Аналізуючи поняття культури в американській комунікавістиці, У. Харт виділяє три основні рівні її дослідження: монокультурний, який характерний для досліджень у галузі антропології і соціології, крос-культурний, який передбачає порівняння двох і більше культур, та інтелектуальний, який є базовим для аналізу характеру і наслідків взаємодії двох і більше культур (Харт, 1998).

Як відзначає О. Леонтович, сучасний стан теорії міжкультурної комунікації характеризується появою нових галузей, що представляють інтерес для дослідників. Під новими галузями автор має на увазі комунікацію в контексті глобалізації культури, «культурний імперіалізм», проблему масової міжкультурної комунікації, що включає Інтернет, медіаекологію, або екологію засобів комунікації, вивчає вплив символічних систем і технологій на соціальну організацію, пізнавальні процеси, політичні і філософські ідеї людського суспільства. З медіа-екологією деяким чином пов'язана еколінгвістика, або лінгво-екологія, яка виникає на основі інтеграційного підходу до теорій М. Бахтіна і Л. Виготського, натуралістичної епістемології Р. Мілікана й екологічної психології Е. Ріда. Біокультурний підхід до збереження різноманіття на Землі, включаючи лінгвістичне, а також необхідність оптимального балансу між лінгвістичним різноманіттям і мовною інтеграцією, створення глобальної лінгвістичної екосистеми, – все це можна виділити як основні положення еколінгвістики (Леонтович, 2005: 18).

Дослідники визначають такі погляди на тенденції світового культурно-історичного розвитку: «однолінійний» (Гегель, О. Конт) і «полілінійний» (М. Данилевський, М. Каган, П. Сорокін.). Перша точка зору спирається на ідею про «єдність людства», закономірний прогрес світової цивілізації. Друга заснована на визнанні самоцінності культур, яке при надмірному акцентуванні затушовує спільності між ними, породжує негативні наслідки відносно культур і їх носіїв. Проте, як вважають дослідники, «національне, відірване від загальнолюдського, перестає бути самим собою» (С. Гессен), а «ізолювана культура неминуче приречена на відставання, культура не може розвиватися «незалежним шляхом, поза єдиною світовою культурою людства» (Кармін, 2001).

Культура міжнаціонального спілкування передбачає знаходження гармонійного сполучення національної і світової культур як на рівні розуміння їхнього нерозривного зв'язку, прийняття культурних універсалій, так і розуміння самотності культур, а провідною ідеєю полікультурності є «збереження різноманіття культур при визнанні більшістю людей деяких загальних базових цінностей» (Никандров, 1995: 41–42).

Культура міжнаціонального спілкування майбутнього фахівця передбачає усвідомлення власної цінності й визнання цінності іншої особистості, здатність бути громадянином суспільства, країни, світу, що має високу політичну і демократичну культуру, визнає загальнолюдські цінності, поважає представників інших національностей, прагне до встановлення з ними стосунків співпраці, необхідних для збереження і вдосконалення людства; прагне бути людиною, яка має рівень освіти, адекватний сучасним світовим вимогам, що дозволяє їй влитися у світову культуру, вільною у виборі сфери діяльності, думки, релігії, способу життя, яка визнає при цьому моральні і юридичні закони будь-якої країни, суспільства, людства, поважає свободу вибору і права інших людей.

Культура міжнаціонального спілкування – явище, що виникло в останні десятиріччя, має свої особливості і формується у процесі полікультурної освіти, яку розглядаємо як педагогічно обґрунтовану систему дій, що допомагають тим, хто навчається, зрозуміти інші культури у зіставленні з рідною, опанувати культуру міжнаціонального спілкування, сформувати міжкультурну компетенцію.

Розвиток міжкультурної компетенції відіграє особливу роль у сучасному світі, де нерідко загострюються не лише міжособистісні, але й міжнаціональні стосунки, де велике значення мають патріотичне й інтернаціональне виховання. Міжкультурна компетенція передбачає готовність й уміння жити і взаємодіяти у сучасному багатокультурному світі, вміння підтримувати контакти з людьми різного психологічного типу і рівня освіти, вміння контролювати емоції, спрямовувати діалог відповідно до потреб професійної діяльності, дотримання етичних норм і вимог етикету. Це також, на думку В. Сафонові, уміння здійснювати соціокультурний аналіз ситуацій спілкування у різних соціокультурних сферах, вибирати найбільш адекватний у соціокультурному плані стиль мовленнєвої поведінки в умовах міжкультурної комунікації, відтворювати соціокультурні портрети комунікантів, володіти

здібностями та якостями, які включають лінгвокраїнознавчу спостережливість; соціокультурне сприйняття національного й інтернаціонального у мовних полях тематично пов'язаної лексики (тобто в лексико-семантичній групі), соціокультурну неупередженість (відсутність етнопсихологічних передумов для лінгвокраїнознавчої інтерференції) під час тлумачення лінгвокраїнознавчих явищ (Сафонова, 1996).

Сформована міжкультурна компетенція фахівця означає вміння брати участь у міжнародному бізнесі, обмінюватися науковим та професійним досвідом, налагоджувати особистісні і професійні контакти, бути професійно мобільним, висловлювати свою думку, слухати і розуміти думку співрозмовника, вести дискусію; вирішувати комунікативні завдання, адекватно поводитися в різних соціокультурних ситуаціях, володіти способами формального міркування та аргументації.

Міжкультурна компетенція формується завдяки багатокультурній й полікультурній освіті, що розглядаємо як суспільно-педагогічні категорії.

Сформовані у вітчизняній і закордонній педагогіці підходи до розуміння категорій полікультурної освіти І. Алексашенкова зводять до трьох груп, які змістовно доповнюють одна одну: акультураційний, що включає концепції багатоетнічної і бікультурної освіти; підхід культурного плюралізму, який поєднує концепції «діалогу культур» та мультиперспективної освіти, і соціально-психологічний підхід, що включає концепції антирасистського виховання, культурних розходжень, соціального навчання (Алексашенкова, 2000).

Мету полікультурного або міжкультурного навчання майбутнього фахівця визначаємо як підготовку до контакту з іншою культурою, адекватної поведінки в умовах чужої культури, формування транснаціональної культури особистості.

Зазначимо, що в процесі полікультурної освіти слід використовувати три основні підходи до МКК, засновані на різних фундаментальних послідах, що стосуються людської природи, поведінки, когніції та розрізняються з погляду концептуалізації культури, комунікації і методів дослідження, що використовуються (Мартін, 1999: 31). Йдеться про суспільствознавчий, або функціоналістський підхід, заснований на психологічних даних, метою якого є опис і прогнозування поведінки комунікантів; інтерпретативний підхід, який спирається на дослідження в галузі антропології і соціолінгвістики, носить описовий характер й виходить з того, що культура створюється

й існує завдяки людській діяльності; критичний підхід, який ґрунтується на сприйнятті культури як сфери боротьби за владу, із врахуванням економічних і політичних сил, що впливають на культуру і комунікацію.

Важливим завданням забезпечення успішної МКК вважаємо знання основ *культури мовлення* як сукупності таких якостей, які найліпше впливають на адресата з урахуванням конкретної ситуації, поставлених мети і завдань. До них належать: точність, зрозумілість, чистота мови, багатство й розмаїтість, виразність, правильність (Фаєнова, 1991).

Культура поведінки, культура мовлення і культура спілкування в житті найчастіше виступають у єдності. Культура спілкування моделює поведінку людини, спонукає в певній ситуації поводитися відповідним чином. Однак цільова настанова на розвиток культури спілкування експліцитно сформульована лише на філологічних факультетах ЗВО, хоча на практиці взаємодіяти з іноземцями все більше доводиться саме фахівцям-випускникам негуманітарних навчальних закладів. Тому актуальність розвитку культури спілкування саме цієї категорії випускників стає особливо очевидною в наш час загального розширення ділових контактів із зарубіжними країнами, коли запланований прагматичний ефект мовного висловлення найчастіше є запорукою успіху ділового співробітництва в цілому.

Необхідною передумовою розвитку культури спілкування в умовах міжкультурної комунікації є знайомство з формулами мовного етикету, що закладають фундамент, на якому вибудовується будь-яке спілкування. Мовний етикет пропонує тим, хто спілкується, використання певних формул залежно від ситуації спілкування.

З полікультурною освітою пов'язані курси етнографії та етнології, які пропонуються студентам ЗВО як вибіркові й завданням яких є ознайомлення студентів з *традиціями інших народів та етносів*.

У культурі кожного народу виділяють різночасові шари, які акумулюють культурні цінності, накопичені попередніми поколіннями. При цьому в будь-якій етнічній культурі переважно можна виявити два генетично різних шари: історично ранній («нижній») шар, який складається з успадкованих від минулого компонентів культури, й історично пізній («верхній») шар, що включає нові, сучасні культурні явища. Тому при генетичному підході до будови культури вона виступає насамперед як органічна єдність спадкоємності й оновлення її компонентів, причому останнє може бути як екзогенним, тобто таким, що запозичає,

так і ендегенним, тобто таким, що з'являється в певному етнокультурному середовищі без зовнішнього впливу (Бабков & Семенов, 1996: 45–48).

У зміст підготовки до міжкультурної комунікації слід включати різні компоненти етнічних традиційних форм: загальнозначущі обряди (ритуали), які є ефективним засобом соціального регулювання (наприклад, стереотипи зустрічі Нового року, весілля, похоронного обряду тощо). Вони є історичними стереотипними формами масової поведінки, що виражається в повторенні стандартизованих дій, які склалися або спеціально встановлені. Значення ритуалу, проте, полягає не в самих рухах, які становлять його, а в тому, що вони означають. Через свій символічний характер обрядові дії позбавлені безпосередньої доцільності, але врешті решт такі дії виконують цілий ряд важливих для етносу функцій.

Вважаємо, що у сфері міжкультурної комунікації студенти мають *знати* класифікацію світових культур; особливості вербальної, паравербальної, невербальної комунікації, риси культурного транснаціоналізму, особливості культури міжнаціонального спілкування, традиції народів світу, місце і роль міжнародних суспільних і політичних організацій, зміст міжнародних документів, які регулюють відносини народів; економічні, політичні, технічні, культурні основи взаємодії країн; *уміти* адаптуватися до різних цінностей у ситуації співіснування різноманітних культур, взаємодіяти з людьми різних традицій, вступати до діалогу культур, відмовлятися від культурної монополії та відкидати стереотипи відносно інших народів, толерантно ставитися до представників будь-якої нації та релігії, розв'язувати міжетнічні конфлікти.

Висновки. Усе більше українських фахівців відчувають нагальну необхідність володіти мовою, щоб розуміти своїх зарубіжних колег та на рівних умовах брати участь у міжнародних заходах. Це вимагає навичок міжкультурної комунікації і сформованої міжкультурної компетенції.

Простежено становлення МКК як окремої галузі людських стосунків. Визначено особливості міжкультурної компетенції фахівця, що означає вміння брати участь у міжнародному бізнесі, обмінюватися науковим та професійним досвідом, налагоджувати особистісні і професійні контакти, бути професійно мобільним, висловлювати свою думку, слухати і розуміти думку співрозмовника, вести дискусію; вирішувати комунікативні завдання, адекватно поводитися в різних соціокультурних ситуаціях, володіти способами формального міркування та аргументації.

Міжкультурна компетенція формується у процесі полікультурного або міжкультурного навчання майбутнього фахівця, що визначаємо як підготовку до контакту з іншою культурою, адекватної поведінки в умовах чужої культури, формування транснаціональної культури особистості.

Важливим завданням забезпечення успішної МКК вважаємо знання основ культури мовлення як сукупності таких якостей, які найліпше впливають на адресата з урахуванням конкретної ситуації, поставлених мети і завдань.

Знання традицій інших народів вважаємо найважливішим елементом полікультурної освіти,

основою побудови міжкультурної комунікації між представниками різних народів, здатність до здійснення якої є невід'ємною рисою культури особистості майбутнього фахівця – потенційного учасника міжнародних відносин.

Перспективним напрямом дослідження здатності і підготовленості майбутніх фахівців до МКК є вивчення особливостей МКК в умовах все більш широкого використання віртуальних засобів комунікації, які в сьогоденному світі є практично визначальними каналами взаємодії між представниками різних культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексашенкова И.В. Билингвальная образовательная программа (куррикулум) как способ поликультурного образования студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Новгород. гос. ун-т им. Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2000. 18 с.
2. Бабаков В.Г., Семенов В.М. Национальное сознание и национальная культура (методологические проблемы). Москва : Изд-во ИФ РАН, 1996. 72 с.
3. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 352 с.
4. Игнатенко Н.А. Факторы формирования иноязычной социокультурной компетенции будущего учителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Воронеж. гос. пед. ун-т. Воронеж, 2000. 19 с.
5. Ильина В.А. Взаимоотношения языка и культуры как основа межкультурного общения. *Вопросы культурологии*. 2007. № 12. С. 13–16.
6. Каган М. С. Мир общения : проблема межсубъектных отношений. Москва : Политиздат, 1988. 315 с.
7. Калінін В.О. Стан проблеми формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Наукова школа : центр професійної підготовки педагогічних кадрів*. Житомир, 2003. С. 223–236.
8. Кармин А.С. Культурология. Санкт-Петербург : Лань, 2001. 832 с.
9. Леонтович О.А. Русские и американцы : парадоксы межкультурного общения : монография. Москва : Гнозис, 2005. 352 с.
10. Макбурни Г. Глобализация как политическая парадигма высшего образования сегодня. *Высшее образование сегодня*. 2001. № 1. С. 46–51.
11. Никандров Н.Д. Воспитание ценностей. Москва : Магистр, 1995. 99 с.
12. Пассов Е.И. Содержание иноязычного образования как методическая категория. *Иностранные языки в школе*. 2007. № 6. С. 13–23.
13. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Тверь : Истоки, 1996. 228 с.
14. Сорокин П.А. Причины войны и условия мира. *Социс*. 1993. № 12. С. 140–152.
15. Фаснова М.О. Обучение культуре общения на английском языке. Москва : Высш. шк., 1991. 144 с.
16. Byram M. Teaching-and-Learning Language-and-Culture. Clevedon, Philadelphia : Multilingual Matters LTD, 1994. 219 p.
17. Guo Z., Tan F. B., Turner T., Huzhong X. An exploratory investigation into instant messaging preferences in two distinct cultures. *IEEE Transactions on Professional Communication*. 2008. Vol. 51, No. 4. P. 396–415.
18. Hart W.B. Intercultural Computer-Mediated Communication. *The Edge*. 1998. Vol. 1, No. 4. URL : <http://kumo.swcp.com/biz/theedge/iccmc.htm>.
19. Hoopes D.S. Intercultural Communication Concept and the Psychology of Intercultural Experience. *Multicultural Education: A Cross Cultural Training Approach* / Ed. M. D. Pusch. US : Intercultural Press, 1980. P. 10–35.
20. Jimenez A., Boehe D. M., Taras V., Caprar D. V. Working across boundaries : Current and future perspectives on global virtual teams. *Journal of International Management*. 2017. Vol. 23, No. 4. P. 341–349. DOI : 10.1016/j.intman.2017.05.001.
21. Martin J. N. Intercultural Communication in Contexts. California : Mayfield Publishing Company, 1999. 364 p.
22. Ozcelik H., Paprika Z. Z. Developing emotional awareness in cross-cultural communication : A videoconferencing approach. *Journal of Management Education*. 2010. Vol. 34. P. 371–699.

REFERENCES

1. Aleksashenkova I.V. Bilingval'naya obrazovatel'naya programma (kurikulum) kak sposob polikul'turnogo obrazovaniya studentov [Bilingual educational programme as a means of students' multicultural education] (avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Novgorod. gos. un-t im. Yaroslava Mudrogo. Velikij Novgorod, 2020. 18 p. [in Russian].

2. Babakov V.G., Semenov V.M. Nacional'noe soznanie i nacional'naya kul'tura (metodologicheskie problemy) [National awareness and national culture (methodological problems)]. Moscow : Izd-vo IF RAN, 1996. 72 p. [in Russian].
3. Grushevickaya T.G., Popkov V.D., Sadohin A.P. Osnovy mezhkul'turnoj kommunikacii [Basics of intercultural communication]. Moscow : YUNITI-DANA, 2002. 352 p. [in Russian].
4. Ignatenko N.A. Faktory formirovaniya inoyazychnoj sociokul'turnoj kompetencii budushchego uchitelya [Factors of development of the future teacher's sociocultural competence] : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Voronezh. gos. ped. un-t. Voronezh, 2000. 19 p. [in Russian].
5. Il'ina V.A. Vzaimootnosheniya yazyka i kul'tury kak osnova mezhkul'turnogo obshcheniya [Relation between language and culture as a basis of intercultural communication]. Cultural issues. 2007. No. 12. P. 13–16. [in Russian].
6. Kagan M.S. Mir obshcheniya : problema mezhsob"ektnyh otnoshenij [The world of communication : the problem of intersubject relations]. Moscow : Politizdat, 1988. 315 p. [in Russian].
7. Kalinin V.O. Stan problemy formuvannia sotsiokul'turnoi kompetentsii maibutnoho vchytelia inozemnoi movy u vitchyzniansii ta zarubizhnii literature [The state of the problem of developing the foreign language teacher's sociocultural competence in Ukrainian and foreign literature]. Naukova shkola : tsentr profesiinoi pidhotovky pedahohichnykh kadriv. Zhytomyr, 2003. P. 223–236. [in Ukrainian]
8. Karmin A.S. Kul'turologiya [Cultural studies]. St-Petersburg : Lan', 2001. 832 p. [in Russian].
9. Leontovich O.A. Russkie i amerikancy : paradoksy mezhkul'turnogo obshcheniya [Russians and Americans: the paradox of intercultural communication] : monografiya. Moscow : Gnozis, 2005. 352 p. [in Russian].
10. Makburni G. Globalizaciya kak politicheskaya paradigma vysshogo obrazovaniya segodnya [Globalization as a political paradigm of higher education today]. Higher education today. 2001. No. 1. P. 46–51. [in Russian].
11. Nikandrov N.D. Vospitanie cennostej [Education of values]. Moscow : Magistr, 1995. 99 p. [in Russian].
12. Passov E.I. Soderzhanie inoyazychnogo obrazovaniya kak metodicheskaya kategoriya [The contents of a foreign language education as a methodological category]. Foreign languages at school. 2007. No. 6. P. 13–23. [in Russian].
13. Safonova V.V. Izuchenie yazykov mezhdunarodnogo obshcheniya v kontekste dialoga kul'tur i civilizacij [Learning languages of international communication in the context of the dialogue of cultures and civilization]. Tver' : Istoki, 1996. 228 p. [in Russian].
14. Sorokin P.A. Prichiny vojny i usloviya mira [Reasons for war and conditions for peace]. Socis. 1993. No. 12. P. 140–152. [in Russian].
15. Faenova M.O. Obuchenie kul'ture obshcheniya na anglijskom yazyke [Teaching communication culture in English]. Moscow : Vyssh. shk., 1991. 144 p. [in Russian].
16. Byram M. Teaching-and-Learning Language-and-Culture. Clevedon, Philadelphia : Multilingual Matters LTD, 1994. 219 p. [in English].
17. Guo Z., Tan F.B., Turner T., Huzhong X. An exploratory investigation into instant messaging preferences in two distinct cultures. *IEEE Transactions on Professional Communication*. 2008. Vol. 51, No. 4. P. 396–415. [in English].
18. Hart W.B. Intercultural Computer-Mediated Communication. *The Edge*. 1998. Vol. 1, No. 4. URL : <http://kumo.swcp.com/biz/theedge/iccmc.htm>. [in English].
19. Hoopes D.S. Intercultural Communication Concept and the Psychology of Intercultural Experience. *Multicultural Education: A Cross Cultural Training Approach* / Ed. M. D. Pusch. US : Intercultural Press, 1980. P. 10–35. [in English].
20. Jimenez A., Boehe D.M., Taras V., Caprar D.V. Working across boundaries : Current and future perspectives on global virtual teams. *Journal of International Management*. 2017. Vol. 23, No. 4. P. 341–349. DOI : 10.1016/j.intman.2017.05.001. [in English].
21. Martin J.N. Intercultural Communication in Contexts. California : Mayfield Publishing Company, 1999. 364 p. [in English].
22. Ozelik H., Paprika Z. Z. Developing emotional awareness in cross-cultural communication : A videoconferencing approach. *Journal of Management Education*. 2010. Vol. 34. P. 371–699. [in English].